

Mindenki a maga körében terjessze az igazságot
Kolossy Sándor interjúja Wass Alberttel
1982

Gróf Wass Albert bátyám, erdélyi magyar író, az Erdélyi Magyarok Világszövetségének társelnöke emlékére, tiszteletére, aki a halála órájáig kitartóan küzdött világszerte a több mint hárommilliónyi, szenvedő, kihaló félben lévő erdélyi magyarság érdekében.

Az interjú közreadásának előzményei

Nem volt elegendő viselni azt az év elején hozzánk jutott megrendítő hírt, mely szerint – Albert bátyám nemzetéért végzett munkássága ellenére – a múlt magyar kormánya nem tett eleget kérelmének, hogy a magyar állampolgárságot megkaphassa, és ha már Erdélyben nem is, de legalább ott, a kis csonka anyaországban letelepedhessen, és végül meghalhasson. Ezt a kívánságát sajnos a Horn Gyula-féle baloldali kormány visszautasította, és ebből kifolyólag 1998. február 1-én Floridában, 90 éves korában, fegyverével agyonlőtte 7. lbj magát .

Nem volt elég ezt a gyászt viselnünk, most még a Magyar Élet augusztus 20-i számából, Győri Béla Végtisztesség Wass Albertnek, majd Bartha József református pap Száműzetésből száműzetésbe című cikke olvasása közben megtudtuk, hogy Németországban és Amerikában élő fiaink végre Wass Albert hamvait Amerikából hazavitték szülőföldre, Erdélybe, Székelyföldre, de sajnos a sovíniszta román kormány nem engedte őt a régi, leperzselt Wass-birtokra eltemetni. De még anyai rokona, a báró Kemény János-utód Kemény Miklós sem engedte meg, hogy eltemessék őt az ősi marosvécsi várkastély árnyékában lévő kertben, ahol végre örök nyugalomát megtalálhatta volna.

Így szerencsétlen Albert bátyám hamvai temetetlenül, egy urnában, a kis marosvécsi templomocska oltára előtt egy állványra lettek elhelyezve. De hogy a sebre egy kis só is jusson, és az egész eset jobban fájjon, az augusztus 8-án megemlékező istentiszteletre megjelenő kis csoportunk székely népe közé még a hivatalos magyar kormány, de még a Magyarok Világszövetsége és az Írók Szövetsége sem küldött semminemű képviselőt. Így mutatták ki tiszteletüket egy ember iránt, egy erdélyi magyar hazafi iránt, aki életét, családját, mindenét feláldozta nemzete, a több mint hárommilliónyi erdélyi magyarság érdekében.

Hosszú éveken át írásaival, memorandumaival rendszeresen a magyar ügyet képviselte világszerte, a világ politikai és vallási vezetői előtt. Szégyen és gyalázat, hogy a jelenlegi magyar kormány is annyira távol tartotta magát egy erdélyi magyar írótól, az Erdélyi Magyarok Világszövetségének társelnökétől, mintha halála után is leprát terjesztett volna. Bartha József református papnak igaza volt az ünnepi beszédében, amikor azt mondta, hogy „kérem, ezt az esetet Erdély szégyenének kell hogy tekintsük”. Ezért én, mint ugyancsak ősi magyar család sarjadéka, erdélyi, Kolozsvári születésű szobrászművész, aki szintúgy az Erdélyi Világszövetség társ-, majd az ausztráliai csoport elnöke voltam, éveken át szoros kapcsolatban dolgoztam Albert bátyámmal az erdélyi magyarságért, Albit személyesen ismertem, sőt mi több, 1982-ben pár napot a házában eltöltve interjút készítettem vele, saját halottamnak kell hogy tekintsem.

[A következőkben a hangfelvételen közvetlenül a már halott íróhoz intézi szavait Kolossy Sándor művész úr.]

Gondolom, kedves Albert bátyám, társaimon kívül vannak még százak, ezrek, tízezrek, magyarok világszerte, akik előtt az Ön neve örök és szent marad, és amikor a mi életünk is véget ér, talán újból találkozunk a Hadak útján. Hogy az Ön emléke valóban örökké megmaradjon, most másolatokat készítek abból az 1982-es interjúból, amit Önnel az Ön lakásán vettem fel, hadd hallhassa meg a világ magyarsága az Ön gondolatait, terveit és felfogását az erdélyi magyarság életéről.

Végezetül, kedves Albert bátyám, most Önnek, aki nekem nagyon sok jó tanácsot is adott a hosszú éveken át, utólag, ha már nem is ott a székely kis templomban, hanem itt a távolban, fel akarom olvasni a Székely Miatyánk Szilágyi Béla által 1919-ben írt imaversét. Kérem a Teremtőtől, oltalmazzon Önnek, és adjon örök nyugalommat.

[A hangfelvételen elhangzott a vers.]

Mint szobrászművész, volt alkalmam többször is amerikai üzleti úton járni és szobrászati kiállításokat rendezni, így 1982-ben is, amikor utam végre Wass Albert bátyámhoz vitt. Floridában feleségét és családját is volt szerencsém megismerni, sőt mi több, vele pár napot eltölteni, és órákat elbeszélgetni a múltról, a két világháború közötti időkről, amikor mint fiatal író Erdélyben élt, később az emigrációban és végül Amerikában. Íme a vele készített interjú.

Az 1982-es beszélgetés

– Kedves Albert bátyám! Most vissza szeretném az emlékezetét vinni a II. világháború előtti időkre, Erdélybe, és meg szeretném kérdezni, tulajdonképpen melyik könyve volt a legelső?

– A legelső könyvem egy verseskönyv volt, amiknek az első verseit még a kolozsvári református kollégiumban írtam a 20-as évek elején, mint diák, két embernek a hatása alatt. Az egyik Áprily Lajos, a nagy erdélyi költő, aki tanárom volt. A másik pedig Reményik Sándor, aki atyai jó barátunk volt. Ennek a kettőnek a hatása alatt írtam első verseimet és első könyvemem, ami '26-ban jelent meg Világtemetés cím alatt.

– Versek, dalok?

– Igen.

– Meg tudná-e ismertetni velünk az erdélyi magyar írók életét a két világháború között? Akkor román elnyomás volt Erdélyben. Hogy is éltek a magyar írók akkor?

– Ha címet akarnék adni, mint egy fejezetnek, akkor azt mondanám, Az erdélyi irodalom őskora. Egy nagyon-nagyon érdekes korszak volt, amit Kós Károly nyitott meg, amikor elkezdte az első elbeszéléseit írni a török megszállás korszakáról. Ami teljesen egyensúlyban volt és harmonizált azzal, ahogy mi éltünk. Román elnyomás volt, cenzúra volt, az ember nem azt írt, amit akart, hanem azt, amit lehetett, és így az erdélyi írók megtanultak úgy írni, hogy a magyar megértse, de a román ne.

S ekkor született az a székely meseirodalom, amely valójában a magyar hősiességről beszél, ám olyan mese formájában, melyben a buta román cenzor nem láthat semmi rosszat. Hiszen csupán a róka története a medvével és a farkassal...

– Mostanában kezembe került egy nagyon szép kis könyvecske, amelyiknek az volt a neve, hogy Utazás bölcsőm körül. Emlékszik rá?

– Hogyne emlékeznék. A 30-as évek derekán (közel a vége felé, a szerk.) állítottuk össze, minden jelentősebb erdélyi író írt egy rövid rajzot a maga otthonáról.

– Ezt csak azért említem meg, mert amikor én tavaly Erdélyben voltam, egy kórus segítségével jártam körbe egész Erdélyt, és a leírások után szedtem össze fényképeimet és készítettem rengeteg felvételt. De most vissza szeretnék menni azokra az időkre, amelyekben a fiatalságát töltötte. Például mikor kezdődött, vagy hogy is szűnt meg az Erdélyi Helikon?

– Az Erdélyi Helikon együtt született az Erdélyi Szépműves Céhvel, s ennek a története ez: az egyetlen megmaradt könyvkiadó vállalat a Minerva volt, azonban nem rendelkezett elég tőkével ahhoz, hogy könyveket tudjon kiadni. Szükség volt egy könyvkiadó vállalatra, ezért az erdélyi írók nyakukba vették Erdélyt, és előfizetőket kerestek. 500 lej évi tagsági díjért tagja lehetett bárki az Erdélyi Szépműves Céhnek, és ezért könyvet kapott minden évben. Az így összegyűlt tőkéhez ugyanennyit hozzáadott Bánffy Miklós. Bánffy Miklósnak a megmaradt vagyonából jött össze a tőke fele, és ilyen módon egy kiadó vállalat alakult, mely az erdélyi írókat a nyilvánosság elé vitte olyan sikerrel, hogy az indulás után 6 évvel a budapesti Révai Kiadó Vállalat szerződést kötött és tőkét adott az Erdélyi Szépműves Céhnek. A szerződés szerint az évente megjelenő hat könyvből a Révai köteles volt négyet kiadni külön kiadásban Budapesten 10.000 példányszámban, de kiadhatta az összest is, ha akarta.

– És a háború előtt mennyi idővel történt?

– A szerződés a Révaival '33-ban vagy '34-ben jött létre, nem vagyok egészen biztos ebben, és a '34-es évek és a II. világháború évei között a tíz év alatt volt érvényben. Ezalatt a 10 év alatt rengeteg jó magyar könyv jelent meg Erdélyben: Tamási Áronnak a könyvei, Nyirő József könyvei, Bánffy Miklósnak a könyvei, és aztán jöttek a fiatalok, azok közé számítottam én is. Érdekes, különös gondolat számomra az, hogy valamikor fiatal voltam, és azt írta rólam a kritika (Asztalos Sándor): jó író, egyetlen nagy hibája, hogy fiatal, de ez javulni fog ez idővel. Voltak még fiatalok többen is, sajnos nagyon sokan közben szerencsétlen módon

elpusztultak. Kis Jenő, a költő akkor jelent meg, akkor Flórián Tibor is, most idekinn van, Szabédi, szegény, öngyilkos lett Kolozsvárott az Egyetem román átvétele során, és így tovább...

- És melyik a legkedvesebb, legkülönösebb munkája, mondjuk a II. világháború előtti időkben, és a háború alatt, főleg erdélyi jellegében?

- A kastély árnyékában. A kastély árnyékában, amely tulajdonképpen egy előbb írott könyvnek, A fák megnőnek című könyvnek a folytatása. Tudniillik ebben a két könyvben mutatok rá arra, hogy mi történt valóságban Erdélyben, és ha valaki hibás azért, ami történt, akkor kik azok és mi a hiba. Nagyon érdekes, ha innen, Amerikából tekintjük a helyzetet, akkor azt kell mondjuk, a legnagyobb hiba, amit elkövettek apáink, nagyapáink és dédapáink, az volt, hogy demokratikusabb gondolkozásúak voltak, mint ma az amerikaiak. Igen, igen. És közben, sajnos, a II. világháború megtörtént, és már akkor nagyon sokaknak el kellett hagyniuk a hazájukat, ilyen formában kerültem Erdélyből Magyarországra, és innen Németországba.

Hát engem behívtak katonának '42-ben, s attól kezdve mint kilencedik hadtesthez tartozó zászlós harcoltam a harcomat visszafelé. Ami, hogy megtörtént, sok jó haszna van. Megmondom, miért! Tudniillik nagyon sokan vagyunk mi most, magyarok, akik azt mondjuk, hogy mi az oka annak, hogy mi, magyarok nem harcoltunk úgy, mint a finnek? Mi az oka annak, hogy mi állandóan visszavonultunk? Mi lett volna, ha valóban küzdöttünk volna Erdélyért?

Én ott voltam és én tudom, hogy mi volt az oka. A harc vonal úgy volt, hogy egy magyar hadosztály, egy német hadosztály, egy magyar, egy német. A németek pedig akkor már nem harcoltak, a németek akkor sétáltak haza. Gyalog megindultak haza, és nem álltak meg. Mi tartottunk egy harcvonalat a Kárpátokon, az első dolog, amit megtudtunk, hogy az orosz mögöttünk van. Közben a kétoldalt a németek visszavonultak. Mi is visszavonultunk és így harcoltunk, vissza egészen a mai Ausztriáig. Igen, az régi magyar terület volt. Onnan aztán Bajorföldre kerültem, ott vészelttem át a háború végét. Az igazság az, hogy engem soha senki le nem szerelt, és soha le nem tettem a fegyvert. Nem hiszem, hogy én vagyok az egyetlen magyar honvéd, aki még mindig honvéd, de egyike vagyok azoknak, akik tulajdonképpen még ma is katonák. Soha senki, se az orosz, se a magyar, se az amerikai, soha senki bennünket le nem szerelt.

- Milyen formában írná le az erdélyi magyarok sorsát a Trianon után és a II. világháborús időkhöz? Tulajdonképpen mi is történt Erdélyben, már az akkori román uralom alatt? Mennyire voltak a magyarság ellen, milyen károkat okoztak, vagy milyen jogokat sértettek? Milyen is volt az élet a II. világháború előtt Erdélyben?

- Hát ahhoz képest, ami most folyik, gyönyörű szép élet volt. Mert az embernek megvolt a joga ahhoz, hogy tiltakozzék, meg volt a lehetősége ahhoz, hogy elmenjen Bukarestbe és ököllel verje az asztalt, ha akarta, és néha eredmény is volt. Megvolt a lehetőség ahhoz, hogy az ember fenntartsa az iskolákat, a templomokat, a nyelvet megőrizze. Nemcsak megőriztük a nyelvet, de kibővítettük, meggazdagítottuk, az erdélyi kultúra óriásit nőtt az alatt a 20 esztendő alatt, azon egyszerű oknál fogva, mert nyomtak minket, és ha nyomják a magyart, akkor észhez tér. A románok a megszállást, mondjuk, az elnyomást kimondottan ipari és kereskedelmi térre szorították. Ők minket meg akartak fosztani az anyagi jólétől, ami sikerült egy bizonyos fokig, de túlságosan nem mehettek, mert akkor a saját fajtájuknak is ártottak volna.

- Ismerve a mai veszélyt Erdélyben, ezek szerint a háború előtti korszakban a románok emberibbek voltak a magyarsággal, mint most a kommunizmus alatt?

- Sokkal emberibbek voltak, mert akkor az a román osztály uralkodott, amelyiket velünk együtt elpusztítottak, vagy pedig kikergettek ide idegen földre.

- Ezek szerint a régi románság, az a román, aki ott élt a magyarokkal Erdélyben, az nem volt annyira vad a magyarokkal szemben, mint a mai frissen betelepített regáti románok?

- Nem, nem volt, de a regátiak sem voltak akkoriban. Mondjak egy példát, ami érdekes? Igen. Vasúton utaztam Szamosújvárról Kolozsvárra. A kocsis zsúfolva volt, ott volt Szamosújvárról egy román telekkönyvvezető, akivel még a háború előtti időkben az apám vadászni szokott, Moldován Gergelynek hívták. Igen. Bejön egy diák, akkor kezdődtek ezek a diákzavargások, és Moldován Gergely beszélt velem magyarul. S a diák bejön, aszondja: „Ki mer itt magyarul beszélni?” S erre Moldován Gergely felállt, úgy vágta pofon a diákot, hogy kiesett a fölkéből. Jöttek a többi diákok, s akkor ő jól lehordta őket. Azt mondta nekik, hogy: „Idefigyeljétek taknyosok! Én, az apám és a nagyapám itt élünk, még a dédapám is, ezen a

földön. Románul beszéltünk magunk között, a magyarok megtűrték, a magyarok iskoláztattak, a magyarok jók voltak hozzánk. Na, most mi vagyunk velük, most mi akarunk jók lenni hozzájuk, s az ilyen gazok, mint tik vagytok, menjenek vissza Bukarestbe!”

– Vajon miből következett ez a pszichológa, amit ezek a diákok is képviseltek, és ami a mai napig létezik Erdélyben, hogy tűzzel-vassal ki akarják irtani a magyarságot és kultúráját? Vajon mire lehet ezt visszakövetkeztetni?

– Hát, nagyon egyszerű a következtetés. Térjünk vissza Moldován Gergelyre és az ő korosztályához. Moldován Gergely a budapesti Ferenc József Intézetben nőtt fel. Ugyanúgy, mint több, akikre azt mondhatom, a román úri vagy polgári világ. Tehát egy osztálynak voltak a tagjai, demokrata gondolkozású emberek voltak és szabadság-tisztelők. Ezekkel nem volt baj. A baj akkor kezdődött, amikor az ultranacionalizmus beszívárgott Romániába, kezdődött Bukarestben a vasgárdistáknál. Igen, igen. Ott volt a baj.

Ugyanazok a vasgárdisták később kommunisták lettek. Igen. És amit ők akarnak csinálni most, pontosan az, amit mi elmulasztottunk vagy nem is akartunk csinálni. Ők a székely tömb és az alföldi magyar tömb között el akarják tüntetni a hidat. Azt a hidat, amely lehetővé tette az ún. Bécsi döntést. Igen.

Gondoljunk csak arra, hogy a székely tömb kb. 1 millió székely lelket számlál. A másik 2 millió az Erdély különböző részeiből való. Ha ők azokat eltüntetik, akkor többé korridor nincs. Hát most már megértjük azt, hogy a másik 2 millió személy sajnos már annyira meg van szórva, és hogy a korridor lassan már átszakad Kolozsvár, Nagyvárad között.

– De visszamennék ugyancsak megint a háborús időkre, mikor aztán Burgenlandba visszakerült mint honvéd, akkor utána hová vitte el az élet?

– Hát, onnan még a katonavonat kivitt Bajorországig, ott aztán elakadtunk a bajor erdőkben. Akkor a székely szakaszon otthagytuk a vonatot, s felmentünk a hegyekbe. Nagyon érdekes, tipikusan székely, amikor otthagytuk a vonatot, azt mondtam a fiúknak, hogy na, hegyek vannak itt, otthon vagyunk, mindenki menjen egyedül. Mához egy hétre, éjfélkor, ott van egy roskadó vízimalom, ott találkozunk. Ott találkoztunk, s az egyik székely katona hozott nekem fenyőlevelet. Kis üstje volt, hozta magával.

Ott én három évet töltöttem el, összekerültem megint a fiaimmal, első feleségemmel, és onnan aztán én kivándoroltam a fiaimmal ide, a feleségem ott maradt, német volt.

– És melyik évben jött ki Amerikába?

– '51-ben.

– Közben Németországban továbbra is írással foglalkozott?

– Ott írtam, igen, ott voltam fadöntő, éjjeli őr, napszámos, és ami lehetett. Igen. És nem panaszkodtam soha, és nem is panaszkodhattam. Nagy előnyöm volt azokkal a magyarokkal szemben, akik ott voltak. Azok városiak voltak mindig, Flórián Tibor, szegény, például nagy nehézséggel viselte a megpróbáltatásait, még azt sem tudta, hogy kell felhasítani egy rönköt. Én, falusi ember lévén, jól megéltem a fiaimmal, és ma már elmondhatom azt is, hogy a húst az asztalhoz a puskámmal szereztem. Egy német erdőszel együtt vadoroztunk, az amerikai megszálló csapatok füle hallatára, de sose tudtak elcsípni.

– Amióta itt él Amerikában, merre vitte a sors, vagy milyen élete volt?

– Hát engem először meghívott Délre egy akkor létező, ma már nem létező Katonaiskola 8. lbj tanárnak. Ott tanítottam egy évig, amikor meghívást kaptam, egy ajánlatot tanári állásra Genesville-be 9. lbj , és akkor mentem, s attól kezdve nyugdíjazásomig ottan tanárkodtam.

– Akkor már jól beszélt az angolt?

– Mikor ide jöttem, egy szót se tudtam angolul, de rám ragadt egy esztendő során, azon egyszerű oknál fogva, mert én a német és francia nyelvben nőttem fel a magyar és a román mellett. Igen, igen. Nyolc évet tanultam latinul, ezeket a nyelveket az ember bedobja egy kosárba, jól megrázza, és kijön az angol.

– Főleg a latinból és a németből él s franciából?

– Igen. Hát a francia is a latinból való, nem?

– Közben, ahogy az évek teltek, azért még mindig írással is foglalkozott, nem?

– Az írás volt mindig a foglalkozásom. A többi az csak azért volt szükséges, hogy legyen mit enni, s legyen a fiam számára ruha.

– Milyen jellegű könyveket írt a háború folyamán, ha szabad kérdezni?

– A legelső könyvem, amit a háború után írtam még ott, az erdők között, a Kolozsvárról magammal hozott írógépet rátéve egy tönkre, a honvágy regénye, amelyik szerintem a legjobb könyvem. Igen. A Funtineli boszorkány című. Azt kimondottan a honvágy, a hegyek, az erdélyi havasok utáni honvágy íratta velem. Mikor aztán annak vége volt, azt megírtam, akkor

rájöttem kis gondolkodás után, hogy miután engem a Jóisten nemcsak magyar írónak teremtett, de erdélyi magyar írónak, nekem olyan kötelességeim vannak, amelyek más nemzetiségű írónak nincsenek, én nem engedhetem meg magamnak azt a luxust, hogy azt írjak, amit a szívem kíván. Nekem az a kötelességem, hogy azt írjam, amit nemzetem jövője kíván. Utána való könyvem mindjárt az Adjátok vissza a hegyeimet! volt, ami megjelent németül, angolul és spanyolul. S attól kezdve ez az irány: ráébreszteni a világot arra, hogy mi történt velünk, és ráébreszteni a magyarokat arra, hogy nekünk kötelességünk van.

– Szóval ez volt tulajdonképpen az egész Erdély elvesztése fölötti fájdalom regénye. És ez melyik évben történt?

– Úgy körülbelül. '48-, '49-ben, még Németországban.

– Tehát az erdélyi munkálkodását a nyugati emigrációban mikor kezdte? Kérem, ha ismertetni tetszene a Magyar Rádió hallgatóival, hogy tulajdonképpen azóta milyen munkálkodásokban vett részt, vagy milyen városokban merre járt, milyen műsorokat, vagy erdélyi jellegű dolgokat állítottak össze?

– Mielőtt ebbe belemennék, térjünk az apró részletekbe, hadd mondjam meg, hogy kerültünk oda. Mikor én az egyetemre mentem, s kitöltöttem a papírt, azt kérdezte a papír, hogy hova való vagyok, azt írtam, hogy Erdélybe, erre azt mondta az úr, aki a regisztrálásomat végezte, hogy ilyen ország nincs. Mondom, ez a maga gondja, hogy ilyen ország nincs, ilyen van, én ott születtem, ilyen ország van. Kiderült, hogy nem tudtak róla semmit. A könyvtárat végignéztem, azonkívül, hogy Erdélyben egy angol író szerint élt egy Drakula, azonkívül az égvilágon semmit nem lehet Erdélyre vonatkozót találni. S ekkor a magyar történelmet kerestem, hogy lássam, abban mi van.

Az egyetlen magyar történelemkönyv, amit találtam a könyvtárban, annak az írója Masaryk volt. Az egész Magyarországra és a magyar népre vonatkozó rész a Közép-Európa történelméből három oldal volt. Még azt sem ismerte el, hogy volt független Magyarország. A független Magyarországot csak az első világháború után ismerte el. Attól kezdve Cseh gyarmat, Osztrák gyarmat és minden egyéb volt. A Nagy-Magyarország Nagy Lajos birodalma volt, a Nagy-Csehország és így tovább. Az ezer éves magyar történelmet eltagadta. Volt az, hogy a vad magyarok betörték a Kárpát-medencébe, sanyargatták a drága, aranyos kis szlovákokat, gyötörték a románokat, gyötörték mindenkit, de aztán a jó Habsburgok kezükbe vették, s a csehek is, és volt a Csehország.

Tudjuk, hogy ki volt Masaryk, amellet, hogy egyetemi tanár volt Amerikában, ő volt Csehszlovákia első elnöke. Ő volt az, aki a Trianont létrehozta, Csehszlovákiát és Romániát létrehozta, mint Wilson barátja. Úgyhogy az utána felnövő nemzedék, bármilyen jóakarátúak is voltak – államférfiak, politikusok, egyetemi tanárok –, ami magyarokra vonatkozó anyagot találtak, az reánk olyan ártalmas volt, hogy sokan azt mondták: ezeket el kell törölni a Föld színéről. Ez egy izgága népség, amelyik minden európai háborúnak az okozója volt.

– Most már értem, hogy miért kellett magyar és erdélyi történetet megjelentetnie, vagyis most már értem, hogy próbálta helyreállítani a hamis képet.

– Na de amikor elkészültem például egy rövid, angol nyelvű magyar történelemkönyvvel, s elmegyek vele az egyetemi kiadóhoz, s kiadom, mint egyetemi tanár, két hét múlva behívnak, s azt mondják, hogy professzor, ez a könyv, ez nagyon érdekes és jól is van írva, de egy nagy baja van. Mondom mi? Hogy nem igaz. Itt van huszonnyolc könyv a könyvtárban, ami mind azt mondja, hogy ez nem igaz. Tehát nem adhatjuk ki. Így jártam a nagy magán kiadóvállalatokkal is.

A magam regényeivel is így jártam angol nyelven. Az Adjátok vissza hegyeimet! angol fordítására, ami jó fordítás volt, azt mondták, gyönyörű könyv, de nem adhatjuk ki, mert nem igaz. Ferdíteni akarja a történelmet, s ekkor megmérgeződtem, s azt mondtam, hogy hát mi megcsinálhatjuk ugyanazt, amit megcsináltunk annak idején Erdélyben.

S ekkor alapítottam meg az Amerikai Magyar Szépműves Czéhet, 1963-ban, mégpedig úgy, hogy nyakamba vettem Amerikát, s mentem magyar lakta városról magyarul városra, azzal a gondolattal, hogy ha össze tudok szedni ötszáz magyart, aki hajlandó befizetni minden évben tíz pohár sör árát arra, hogy az igazat meg tudjuk mondani könyv formában is, akkor meg tudjuk alapítani ezt a könyvkiadó vállalatot, s megyünk előre.

Az első évben négyszázötvenre mentem föl, ennyien jelentkeztek, és elkezdtük a munkát. Egyszer voltunk ötszáz főnél, és sajnos bár az amerikai kontinensen egy és fél millió magyar él, sohasem volt a Szépműves Céhnek több tagja, mint ötszáz. Ma négyszázhusz. Ki hajlandó

ennyi és ennyi borospohár árát évente oda adni arra a célra, hogy a világgal ismertessük a mi igazságunkat?

- És mióta ezek megtörténtek, az amerikai népnek, a professzoroknak, az iskoláknak, az egyetemeknek mi a véleményük, milyen új anyag került a kezükbe? Hogy tudják elképzelni az Európai történelmet?

- Attól kezdve, hogy mi elkezdjük kiadni a Nagy Magyar Történelmet angolul, kiadtuk Erdély Történelmét, kiadtuk a Magyarság szerepét a világban, és így tovább. Nem tudtuk nagy példányban kiadni, mert nem volt pénz, de az ezer példányt, amit kiadtunk, el tudtuk helyezni a nagy könyvtárakban.

- Attól kezdve, hogy azok ott voltak, ugyanazzal a lappal indulhattunk az olvasókhöz, mint annak idején Masarykék.

- Igen. Fiatalkorú doktorátusokon dolgozó amerikai diákok ezeket a könyveket választották forrásmunkaként. Tehát ma könyveink elismert forrásmunkák az egyetemeken, és egyre telibb szóval fordul felénk a hangulat, mert ez a mi célunk, tudniillik. Hangulatot kell teremtsünk a magyarság mellett, mert hangulatot teremtettek a magyarság ellen, és ez okozta a bajt. A baj tehát elhárítani csak úgy lehet, hogy a közvéleményt felvilágosítjuk, és megismertetjük a világgal, hogy tulajdonképpen mi is a magyar.

- És most mi a véleménye: hogy ha a kortárs nyugati világban, Amerikában, megváltozhat a magyarokról alkotott kép, azért Európában, nyugat-európai államokban, Hollandiában vagy Németországban, illetve Franciaországban is változnak-e a vélemények a magyarokról? Masaryknak az elmélete mennyire hat még most is?

- Ez megváltozott. A probléma csak az, hogy a magyarok között van baj! Mindjárt ki is fejtem. Florida szenátora, aki jó barátom, akivel én vadászni szoktam menni, akinek minden angol nyelvű könyvünket, ami megjelent, elolvastam, mikor azt kértem tőle, hogy szavazzon a románok ellen, hogy ne adjanak a románoknak addig segílyt, amíg bizonyos pontoknak eleget nem tesznek a magyarsággal szemben, vagyis azoknak a kötelezettségeiknek, amik benne vannak a román konstitúcióban, benne vannak a helsinki egyezményben és a békepontokban. Azt mondta, nem bennük, a szenátorokban, hanem a magyarokban van a baj. Tehát ha itt van egy kis erdélyi csoport, amott van egy kis erdélyi csoport, s máshol egy harmadik kis erdélyi csoport, akkor egyik sem tud sokat elérni. Az volt a gondolat, hogy ha mi össze tudjuk fogni az összes erdélyieket a világon egy szellemi irányítással, adott gombnyomással mindenütt minden erdélyi elmenjen a maga választott szenátorához és képviselőjéhez, nem Washingtonban, ott helyben, ahol él az, akire ő a szavazatot adja, aki képviseli és annak a nyakára ül, akkor lesz annyi szenátor, aki többségbe kerül a magyar ügygel.

És megmondom mi volt a baj. Az Egyesült Államokban 23 állam van, a magyar közösség ebben a 23 államban elég erős, a többi helyen nincs. A bajunk azonban, hogy bizonyos erdélyi szervezetek nem voltak hajlandók együttműködni velünk, azért, mert mi az erdélyi magyarságot mint egy elszakított nemzettestet kezeljük. Nem tudják megérteni azt, hogy erre más megoldás nincs. Csak úgy tudjuk megértetni az amerikaiakkal, ha azt mondjuk nekik: ha holnap Kuba elfoglalja az Egyesült Államok déli részeit, akkor ezek a floridai angolszász emberek, ezek egy kubai kisebbség lesznek-e vagy nem? Hát persze hogy nem! Ezek kubai megszállás alatt csakis amerikaiak maradnak! Az itteniek azt mondják majd: ameddig mi élünk, harcolni fogunk, hogy Floridát visszaszerezzük Kubától, ez a mienk. Ezt ők megértik, ezt ők úgy mondják, úgy nevezik, hogy hazafiság. Na most, köztudottá kell tenni Amerikában, hogy Erdély a Kárpát-medence szerves része. Hazájában, kultúrájában, mindenben, 1000 éve. Továbbá az erdélyi magyarság nem egy kisebbség Romániában, hanem a Kárpátok medencéjében a magyar nemzet tömbjének egy elszakított nemzetsége.

Mert ők azt mondják, hogy rossz a diplomácia, hogy így nem lehet semmire sem menni, hogy el kell ismerni, hogy Erdély Románia, és hogy az erdélyi magyarok magyarul beszélő románok. És mivel ők magyarul beszélő románok, tehát joguk van követelni, hogy a nyelvüket megtanulják. Amit én megmondtam már régen a románoknak, hogy ilyen nincs. Akármilyen tömeg népnek joga van a saját nyelvét, kultúráját megőrizni. Hiszen a székelyek jóval a honfoglalás előtt már Erdélyt uralták, ugyanakkor, amikor a románok örökké a hamis dákoromán háromezer éves uralmat kürtölik, s világszerte evvel a joggal akarják Erdélyt megtartani maguknak, mert tulajdonképpen Magyarság-ország csakis az erdélyi székely nép kultúrájával tud magyar maradni! Mert a székely nép kultúrája visszanyúlik Szibériáig. A baj ott van, hogy mi a történelmi jog alapján állunk, a dákoromán elmélet nem érdekes, azt már régen megcáfoltuk, nem csak mi, a franciák is, az angolok is, a németek is. De nagyon

sajnálatos, hogy azért még mindig a világnak nagyon-nagyon sok részén még mindig evvel a dologgal érvelnek, mintha a románoknak az állítását elhinnék.

Azok, akik azzal jönnek elő, hogy magyarul beszélő románok, ezek miből indulnak ki, s minek akarnak megfelelni? Itt Amerikában beszélnek spanyolul beszélő amerikaiakról és magyarul beszélő amerikaiakról és németül beszélő amerikaiakról. Ausztráliában beszélnek magyarul beszélő ausztrálokról. Nem értik meg ezek a derék honfitársaim, hogy nem lehet a kettőt párhuzamba hozni. Én bevándoroltam ebbe az országba saját jószántamból, ugyan kértem, hogy bejöhessek. Tehát én itt magyarul beszélő és magyarul cselekvő amerikai állampolgár vagyok. Erdélyben nem ez a helyzet, a székely nem vándorolt be Erdélybe, ő ott volt, hanem a román az, aki románul beszélő magyar kellett volna legyen. És ezt nem tudják megérteni, és ezzel annyit ártnak, hogy megbecsülhetetlen.

– Én elmegyek minden évben egyszer Erdélybe. Két évvel ezelőtt, mikor elmentem oda a magam memorandumaival meg mindennel, azt mondja egy nagyon jól fésült úriember, hogy hát maga sovinizta, irredenta, háborús bűnös. S mire egy kicsit megütött belém, s azt nem én mondom, hanem a honfitársaim. Tehát mi nem vethetjük meg ezt a véleményt. Ezek szerint ennyi vádaskodó gyerek él ottan. Az erdélyi magyarok életéről van szó, és nem különböző privát felfogásokról. Ez egy nagyon-nagyon szégyenteljes dolog. És mit lehet ez ellen tenni, milyen formában lehet mégiscsak egy egységbe szervezni őket?

– Az erdélyi magyarok a fontosak, nem pedig mi. Ezért hangoztatjuk állandóan, hogy a megoldás nem miertünk van, nem Washingtonért. Hanem ott, ahol magyarjaink élnek. Mindenki a maga körében terjessze az igazságot, feledkezzünk meg Washingtonról egyelőre. Mindenki a maga körében, ha jól végzi a munkáját, mást nem tehet, mint az összetartozást hirdesse.

– Milyen kapcsolatban van az Erdélyi Világszövetség és a magyar csoportok között?

– Világszerte van három nagyobb csoport, vagyis három különböző gondolat. Ezek közül a Teleki csoportja azokból áll, akik az erdélyi magyarságot a két világháború között képviselték a román parlament körül. Ők úgy érzik, a feladatuk az, hogy ezt a vonalat folytassák. Hogy ők a román emigrációhoz tartozva képviseljék az erdélyi magyarságot. Kevesen vannak, hihetetlenül kevesen.

Nekünk nagyon ártnak ezek a buta emberi jogosok. Senki az ég világán ma nem veszi komolyan az emberi jogot, senki sehol. Ez egy üres szónoklattá vált, amiről jól hangzik csevelyeket összehozni, de a politikusok csak mosolyognak. Amit megértenek, s amit mi hangoztatunk folyton, hogy mi lehetne az erdélyi magyarság nemzeti joga a Kárpátok medencén belül. Hogy aztán ezt úgy oldja meg a jövő, hogy egy Dunai Konföderáció keretén belül legyen Erdély az ottani magyar örökség birtoka, mint egy kultúregység és egy gazdasági egység – amit tartunk észben, hogy a világ legfontosabb egysége ma futurisztikai egység... De addig is legyen legalább a magyarságnak egy közös napja, amikor nem feledkezik meg erről, ami az összetartozásra figyelmezteti.

– Úgy tudom, két nap is szóba került a Világszövetségben.

– Igen, itt két lehetőség van, az egyik: az a nap, amikor az orosz és román seregek átlépték a Kárpátokat Sepsiszentgyörgynél. Ez mikor volt? Ez valamikor szeptemberben, '44 szeptemberében. A másik volna 1919. október 18., amikor két román ezred lerohanta Kolozsvárt, és iszonyú mészárlást végeztek. Az elsőnek az a baja, hogy közel van október 23-hoz. Véleményem szerint a szeptemberi jobb lenne. Igaz, hogy itt megint széthúzás van. Mikor elhatározná valamelyik, ezt akkor és akkor fogjuk megünnepelni, akkor azt fogják arra, aki ezt nem vállalja, hogy nem magyar, nem erdélyi, fogja be a száját, üljön be egy szobába, és zárja be ajtót. Az Erdélyi Világszövetség kijelöl majd egy napot – valószínűleg az október 18-at. Kell beszélni a szabadságharcosokkal is 10. lbj, mert ha ütközünk, nem lesz semmi az egészből. Érzékenységet ne sértsünk meg.

– Hála jó Isten, elérünk egy közös nevezőt. Akkor milyen formában és milyen gondolatok között képzelhető el egy, a világ magyarságát összefogó szervezet?

– Amikor valóban minden erdélyi, vagy különben is, minden magyar egy szív és egy lélek, nem számít, melyik csoporthoz tartozik. Egy itteni vállalkozó mondta, hogy legyen egy közös jelvényünk, egy közös reklámunk. Ugyanazon a napon például a világon minden parlamentjében ki kellene osztani egymás anyagát, egy borítékba helyezve, teljes testvériséggel. Nagyon fontos, bár gyerekesnek látszik talán a gondolat, hogy minden magyarnak a kabátkihajtóján legyen az a valami. Egy jelvény, amiről a másik magyar, aki az utcán meglátja, ráismerjen, hogy ez erdélyi, hogy testvér. Ez fontos.

De megmondom, milyen nehézségekkel kell küzdeni. Én rájöttem, hogy az amerikai magyarság 85 %-a nem olvas magyar lapot. Tehát a magyar lapokon keresztül való meghirdetéssel csak 15%-ot érünk el. Szükséges tehát, hogy az angol nyelvű lapokkal is ugyanolyan propagandát végezzünk ezen a vonalon. Azt elolvassák, és ha nem is olvassa, a szomszédja elolvassa, látja, arról van szó, hogy az erdélyi magyarok csinálnak valamit, s átmegy a szomszédba: Frank, olvasd el, ti csináltok valamit! Ezen a napon mindenütt a világon hirdetnék magunkat. A televízióban is, és ugyanakkor egy általános rádióadás kezdődhetne, Európában sugározva az össze európai magyarnak magyarul és románul. A kiháló magyar kultúrát, népművészetet és történelmet tanítaná, sugározná idősekkel, fiatalokkal. Ez nagyszerű lenne. A baj csak az, hogy egy ilyen létesítésére rengeteg pénz kell.

– Tehát akkor lát arra megoldást, hogy az erdélyieket újból össze lehet hozni, és lehet egy közös jövőnk? Nem egy közös érdek lenne minden erdélyi magyarnak, ha ez a rádió létrejönne?

– Természetesen az. Ez egy nagyon fontos lépés lenne, de valahogy meg kell teremteni az anyagi alapot. Az Erdélyi Világszervezet állandó bálokat rendezhetne, embereket hívhatna, stb. Nem akarok beavatkozni a szervezetek dolgaiba, de egy dolgot el akarok mondani, ami nagyon fontos. Itt Amerikában, ahogy már mondtam, tizennyolcezer román él. Öt évvel ezelőtt a nagygyűlésükön elhatározták, hogy minden amerikai román fizetni fog román adót. Ez a román adó a tiszta jövedelem 10%-a. Miami-ból nyert információink szerint, ahol a tőzsdei román adó befolyik, egyetlen egy sem marad el. Mind pontosan befizeti a román adót, s abból folytatják a propagandát, s abból tartják fenn az egyesületet. Miért nem tudjuk mi, magyarok ezt megcsinálni: a magyar adót 11. lbj? Érdekesség szempontjából itt meg kell jegyezni, ezt a gondolatot a Bibliából vették.

– Előzőleg tetszett mondani, ezt meg fogja beszélni a társelnökkel.

– Várj csak, várj, ezt a magyar adó kérdését fel vettem kétszer. Egyszer Kanadában, aminek az eredménye az volt, hogy bár én az erdélyi református egyházban magas szerepet töltöttem be, a kanadai református lelkészek mind ellenem fordultak. Még annyira, hogy volt egy, aki feljelentett engem Ottawában, hogy bajkeverő vagyok. Ugyanez történt az Egyesült Államokban, mert ők azt mondják: ha mi most azt mondjuk azoknak a magyaroknak, hogy ti fizessetek magyar adót, más célra akkor nekem nem fizetnek egyházi adót, és én miből élek? De ellenben ne felejtjük el: egy lelkésznek kötelessége lenne nem csak az, hogy Isten felé terelje a nyáját, a magyar lelkésznek a hivatása ma pontosan az, ami a román pápa hivatása volt Erdélyben. A népének vezetője legyen szellemi lelki és politikai síkon. Ha ezt nem végzi, akkor nem végez Istennek tetsző tökéletes munkát. Emiatt engem már sokan leszidtak. Pedig ezt a kérdést már előzőleg fel kellett volna tennem.

Nekem mindig pozitív terveim voltak eddig, és nem tudtam mindegyiket megvalósítani még. Hogy milyen eszközzel, az egészen mindegy, a fontos az, hogy a világ közvéleményét felhívjuk arra, ami Erdélyben történik, hogy mindenki minden ausztráliai, minden amerikai tudjon arról, hogy mi történik ott. Ha ezt mi meg tudjuk csinálni, a kérdés megoldódott, mert a népek nem fogják ezt eltűrni, és rá fogják kényszeríteni Romániát arra, hogy ha élni akar és tovább is élvezni akarja azokat a segítségeket, amiket a Nyugattól kap, akkor neki alkalmazkodni kell. Tehát az Erdélyi Magyar Világszövetség meg fogja tenni a lépéseket a nemzeti ünnepnek a megvalósításáért, a jelvény bevezetéséért, az összhangért és az anyagi alapért egy rádió állomáshoz.

– Kedves Albert bátyám, szeretnék még másra is rátérni. Például ma tetszett nekem adni egy ilyen vércseppet. Mi ennek a háttere?

– Az Erdélyi Vércseppnek a megfogalmazója Zolcsák Pista volt, valami két évvel ezelőtt. Az elgondolása az, amit az előbb is mondtam, hogy legyen valami, amiről egymásra ismerünk. Ő kis rubintokat vásárolt össze, nem tudom hány ezret, s azokat befoglalta ebbe az aranyba vagy mibe, azzal, hogy minden magyar, aki valami érdemes munkát végzett Erdélyért – vagy akinek erre nincs ideje, de mások munkáját támogatja ötszáz dollár erejéig –, kap egy ilyen vércseppet, ami az Erdélyi Vércsepp jelvénye. Az Erdélyi Hűség Rend Vércseppje, így nevezte ő el, és erről aztán a többi megismeri, hogy közénk tartozik, hogy dolgozik, hogy aggódik és cselekedni kíván Erdélyért. Aki nem érez képességet, akkor, kérem szépen, a pénzével nagyot és jót tesz, és egy szép tűt kap, ami rubin, ami érték.

– Befejezésül szeretném megkérdezni, hogy mi lenne az üzenete Ausztráliában az ausztráliai magyarsághoz, és azon kívül lenne-e kilátás egy esetleges ausztráliai látogatáshoz, egy nagyon szép erdélyi esthez, mondjuk a Sydney Operaházban, vagy Melbourne-ben, egy professzionális helyen?

- Nézd, Öcsém, a kettőt el kell választani most. Az üzenet, amit az ausztráliai magyarságnak küldhettek, az nagyon rövid. Legyetek hűséges magyarok, mert ha nem vagytok hűséges magyarok, sohasem lesztek jó állampolgárai Ausztráliának sem. Ez igaz. Ahogy én mondani szoktam: aki magyarnak nem jó, az embernek is hitvány. Ez az üzenet. Na most én már vénember vagyok – na nem néz ki –, a csontjaim tudják, az utazás már nehézkes számomra – ez az egyik. Ami még hátra van az életből, azt írással akarom betölteni. Van egy harmadik pont, hogy engem az ünneplés, a felesleges szófecsérlés nem érint meg. Én nem kívánok ünneplést, tapsot, mindez engem nem érdekel ma már. Ezen én már túl vagyok, ebből már volt elég, nem kell. Ha haszna lehet Erdélynek abból, hogy elmegyek a Szahara közepére, s ott leülök a homokra, és ott ülök két hónapot, akkor megteszem, ha még bele is halok. Ez azt jelenti, hogy ha haszna van Erdélynek abból, akkor szívesebben elmegyek Ausztráliába, mint a Szahara közepére csak a magam dicséretére.

- Én tudom azt, hogy az ausztráliai magyarságnak a személyére nagyon szüksége van, és sok erdélyi magyar, vagyis ausztráliai magyar nevében tudom ezt mondani. Néha a kishitű embereknek szükségük van valakire, aki nekik hitet ad. Egy olyan rendezvényről beszélek, ahol tulajdonképpen nem is a magyarok fejét kell megmosni, hanem egy angol-magyar nyelvű irodalmi, kulturális előadásról, ahol az erdélyi magyar népnek az életét és kultúráját ismertetnék meg az idegen ajkú emberekkel, hogy azokat megnyerjük az erdélyi magyaroknak.

- Hát lehet próbálkozni vele, meglátjuk.

- Tehát lenne egy esély rá? Kedves Albert bátyám, én nagyon szépen megköszönöm az erdélyi magyarok és az ausztráliai magyarok nevében ezt a közel kilencven perces interjút. Feltétlenül tovább juttatom a többi magyar rádiókba Ausztráliában, hogy minél több magyar meghallja ennek az embernek a kedves hangját, és remélhetőleg minél több magyar ember tudja az erdélyieknek a sorsát istápolni, vagy próbál segíteni. Hát segítsen meg a jó Isten benneteket. Köszönöm szépen.

Bizony, amióta ez az interjú elkészült, azóta már tizenhat év is eltelt. Szeretném ezzel a magnetofon- szalag másolattal Albert bátyám emlékét megtisztelni. Nekem az egyetlen kívánságom, hogy népem, az erdélyi magyarság újból szabad legyen, és legyen világosság Erdély felett.

(Közreadva: 1998. szeptember 22-én)